

**MAQOLALARDAGI MADANIYAT VA MENTALITET ELEMENTILARI
HAQIDA FIKR VA MULOHAZALAR**

Shahrisabz davlat pedagogika institut “ Pedagogika ” fakulteti

Matematika va Informatika yo ‘nalishi

Talaba: Jumanova Sitora Axadulla qizi

Ilmiy rahbar: Xaydarova Shaxnoza Musirmon qizi

Shahrisabz davlat pedogogika instituti “O‘zbek tili va adabiyoti”

kafedrasi o ‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola maqollarning milliy madaniyat va mentalitetdagi o‘rni, ularning zamonaviy jamiyatdagi talqini hamda yoshlarga qanday tushuntirilishi haqida batafsil yoritadi. Maqolada maqollarning ijtimoiy va ma'naviy hayotdagi roli, ular orqali mentalitetning shakllanishi va milliy qadriyatlarning avloddan-avlodga o‘tishini ta'minlash masalalari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, zamonaviy yoshlar orasida maqollarga bo‘lgan munosabat, ularni yangicha talqin qilish va amaliy hayotga moslashtirish usullari muhokama qilingan. Maqola orqali maqollarni tarbiya, madaniyat va jamiyat rivojida tutgan o‘rni tushuntiriladi, ularni zamonaviy usullar bilan targ‘ib qilish yo‘llari taklif etiladi. Mazkur ish xalqimizning boy madaniy merosini zamonaviy yondashuvlar bilan birlashtirishga qaratilgan amaliy va nazariy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar. Maqollar, mentalitet, madaniyat, milliy qadriyatlar, zamonaviy talqin, yoshlar, ma'naviy tarbiya, xalq ijodi, o‘zbek madaniy merosi, zamonaviy yondashuv.

Аннотация. В данной статье подробно описывается роль пословиц в национальной культуре и менталитете, их интерпретация в современном обществе и то, как они объясняются молодежи. В статье рассматривается роль пословиц в общественной и духовной жизни, формирование через них менталитета и обеспечение передачи национальных ценностей из поколения в поколение. Также обсуждалось отношение к пословицам среди современной молодежи, способы их новой интерпретации и адаптации к практической жизни. В статье объясняется роль пословиц в развитии образования, культуры и общества, а также предлагаются пути их пропаганды с использованием современных методов. Эта работа включает в себя практические и теоретические рекомендации, направленные на объединение богатого культурного наследия нашего народа с современными подходами.

Ключевые слова. Пословицы, менталитет, культура, национальные ценности, современная интерпретация, молодежь, духовное воспитание, народное творчество, узбекское культурное наследие, современный подход.

Annotation. This article describes in detail the role of proverbs in national culture and mentality, their interpretation in modern society, and how they are explained to young people. The role of proverbs in social and spiritual life, the formation of mentality through them and ensuring the passing of national values from generation to generation are considered in the article. Also, the attitude to proverbs among modern youth, methods of their new interpretation and adaptation to practical life were discussed. The article explains the role of proverbs in the development of education, culture and society, and suggests ways to promote them using modern methods. This work includes practical and theoretical recommendations aimed at combining the rich cultural heritage of our people with modern approaches.

Key words. Proverbs, mentality, culture, national values, modern interpretation, youth, spiritual education, folk art, Uzbek cultural heritage, modern approach.

Maqolalardagi madaniyat va mentalitet elementlari odatda xalqning tarixiy tajribalari, qadriyatlarini, urf-odatlarini va an'analariga asoslangan bo'ladi. Maqollar xalqning turmush tarzi, dunyoqarashi va axloqiy me'yorlarini aks ettirib, jamiyatning qadimiy bilim va tajribalarini avloddan avlodga yetkazishga xizmat qiladi.

Masalan, "Qush uyasida ko'rganini qiladi" maqoli oila tarbiyasining muhimligini va farzandlar uchun ota-onalarning namunasini ifodalaydi. Bu mentalitetning oila va ijtimoiy tarbiya bo'yicha o'rnini ko'rsatadi. Shuningdek, "Mehnat qilsang, zafar topasan" kabi maqolalar xalqning mehnatni qadrlashi va mashaqqat bilan yutuqqa erishish g'oyasini yoritadi.

Maqollardagi madaniyat va mentalitet elementlari xalqning kimligini, urf-odatlarini va hayotiy qadriyatlarini ko'rsatib, ma'naviy merosning saqlanishida muhim rol o'ynaydi. Masalan: maqollardagi madaniyat va mentalitetni ilmiy yondashuvlar orqali namoyon etmoqchi bo'lsak Antropologiya va etnografiya tadqiqotchilarilari bu borada faoliyat yurituvchi olimlar madaniyat va urf-odatlarini, milliy mentalitetni o'rganish orqali maqollarning ijtimoiy hayotdagi o'rnini aniqlashgan. Tadqiqotlarda milliy o'ziga xoslik va umumxalq qadriyatlarini qanday aks etishini ko'rsatish mumkin.

Tilshunoslar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa ko'plab filologlar va folklorshunoslar maqollarni madaniyatning bir ko'zgusi sifatida tahlil qilishgan. Ularning tadqiqotlari ko'pincha maqollar va xalq ijodi vositalari orqali tarixiy jarayonlarning aks etishini yoritadi.

Olimlarimiz ham bu borada ko'plab izlanishlar olib borgan bo'lib shunday fikrlar berishgan:

Edward Said – Madaniyatlararo munosabatlar va postkolonializmni tahlil qilish bo'yicha ishlar. Maqollar va mentalitetni madaniyatlararo aloqalar orqali o'rganish uchun foydali bo'lishi mumkindir.

Raymond Williams – “His research on the connection of culture and mentality with social structures. His works contain many ideas about the place of folk culture and mentality in society”, ya’ni Madaniyat va mentalitetni ijtimoiy tuzilmalar bilan bog‘lashga oid izlanishlari. Uning ishlarida xalq madaniyati va mentalitetning jamiyatdagi o‘rni haqida ko‘p fikrlar bor.

Clifford Geertz – Madaniyat va antropologiya bo‘yicha tadqiqotlar. Uning "thick description" (qalin tasvir) metodologiyasi madaniy fenomenlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Michel Foucault (fransuz bo‘lsa ham ingliz tilida keng o‘qilgan) – Madaniyat, bilim va hokimiyat o‘rtasidagi aloqalar haqida izlanishlari, ularning ijtimoiy va madaniy mentalitetga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi.

Pierre Bourdieu – Jamiyatdagi mentalitet va madaniyatni ijtimoiy maydonlar va "habitus" orqali tushuntirgan. Uning nazariyasi maqollarning ijtimoiy va madaniy kontekstini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

O‘zimizning Sharq olimlariga to‘xtaladigan bo‘lsak Mahmud Qoshg‘ariy, Alisher Navoiy kabi allomalarimiz qadimgi madaniyatimizning ko‘p qirralari ana shu buyuk shaxslar tomonidan yozilgan. Ularning maqollarga oid mulohazalari va ular orqali aks ettirilgan qadriyatlar, milliy til va mentalitet haqida yozgan fikrlaridan foydalanish mumkin.

Hozirgi kunda maqollarga bo‘lgan mentalitet jamiyatning ijtimoiy, madaniy va texnologik o‘zgarishlariga mos ravishda yangilanib va rivojlanib bormoqda. Maqollarga nisbatan zamonaviy yondashuv quyidagicha ifodalangan bo‘lishi mumkin.

Hozirgi zamonda texnologiyalar, urbanizatsiya, globalizatsiya va axborot oqimining ortishi bilan an’anaviy maqollarning qadriyatlari va ularni tushunish shakli ham o‘zgarib bormoqda. Ko‘plab yosh avlodlar, asosan, zamonaviy turmush tarzi, texnologiya va xalqaro madaniyat ta’sirida tarbiya topganligi sababli, ular uchun an’anaviy maqollar ayrim hollarda yodlikdek tuyulishi mumkin.

Shu bilan birga, zamonaviy mentalitet maqollarning yanada universallashtirishiga imkoniyat yaratmoqda. Global tarmoq orqali turli milliy madaniyatlarning bir-biri bilan o‘zaro ta’sirlashishi natijasida maqollar xalqaro kontekstda yangidan baholanmoqda.

Maqollarga zamonaviy talqinlar bermoqchi bo‘lsak shunday deyishimiz mumkin:

Hozirgi kunda ko‘plab yozuvchi va adabiyotchilar, blogerlar va ijtimoiy tarmoqlardagi faollar an’anaviy maqollarni yangicha talqin qilishga, ularni zamonaviy kontekstga moslashtirishga harakat qilishmoqda. Masalan, qadimgi maqollarga zamonaviy hayotdan misollar kiritish, ularni humoristik yoki kritika nuqtai nazaridan qayta sharhlash keng tarqalgan. Bunday yangicha yondashuvlar maqollarning jamiyatdagi dolzarbligini saqlab qolish va yangi avlodga yetkazish uchun foydali bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, an’anaviy mentalitetga sodiq qolgan keksalar orasida bunday yondashuvlar ba’zida e’tiroz keltirib chiqarishi ham mumkin. Masalan: bugungi

kunning zamonaviy mentaliteti ko‘proq individualizm, ijodkorlik va innovatsiyaga asoslangan. Shu sababli ba’zi maqollar eskicha yoki cheklovchi deb hisoblanishi mumkin va shu bilan birga, maqollar baribir jamiyatning ma’naviy ildizlari bilan bog‘langanligi sababli, ularni saqlab qolish va o‘rganish, milliy madaniyat va tarixni o‘rganish nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda maqollarning qadrsizlanish xavfi kuchayib bormoqda chunki

Texnologiyalar rivojlanishi va axborot oqimi ortib borishi bilan, ba’zi maqollar zamonaviy yoshlar orasida kamroq ishlatilmoqda yoki qadrsizlanmoqda. Shu sababli, ularning o‘rni, zamonaviy jamiyatda nima uchun muhimligi haqida tarbiya va targ‘ibot ishlariga ko‘proq e’tibor qaratish zarur bo‘lib qoldi. Hozirgi mentalitet maqollarga nisbatan turlicha munosabatni shakllantirgan – ayrimlar ular orqali an’anaviy qadriyatlarni saqlashni afzal ko‘rsa, boshqalar yangi davr talablari bilan ularni qayta shakllantirishga harakat qilmoqda. Shu sababli, bu mavzu bo‘yicha chuqur va zamonaviy ko‘rinishdagi tahlil talab etiladi. Maqollarni zamonaviy hayotimizga moslashtirishmoqchi bo‘lsak jamiyatimizda o‘zgarishlar tezlik bilan yuz bermoqda va bu jarayonda maqollar ham yangicha talqin va mazmun bilan boyitilishi mumkin. Yosh avlodga ularni tushunarli va yaqinroq qilish uchun zamonaviy kontekstlarda misollar bilan tushuntirish yoki o‘zgartirilgan variantlarda talqin qilish tavsiya etiladi.

Maqollarning ma’naviy va axloqiy jihatlariniga to‘xtaladigan bo‘lsak har bir maqolada jamiyatning muhim qadriyatlari va saboqlari aks etadi. Ularni yosh avlodga o‘qitish va tushuntirish orqali xalqimizning boy tarixiy merosini yetkazish foydali bo‘ladi. Buning uchun oila va ta’lim muassasalarida maxsus dars va suhbatlar tashkil qilish mumkin. Bloggerlar, yozuvchilar va ijtimoiy tarmoq faollari tomonidan maqollarni zamonaviy hayot voqealari bilan bog‘lab ijodiy tarzda talqin qilish ular orasidagi qiziqishni oshirishga yordam beradi. Shu orqali ular yangi avlod bilan yanada yaqinroq va dolzarb bo‘lib qoladi. Turli xalqlarning maqollarini bir-biri bilan qiyoslash orqali madaniyatlar o‘rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlash foydali bo‘lishi mumkin. Bu xalqaro madaniy muloqotni mustahkamlaydi va milliy merosimizning dunyo miqyosidagi qadriyatini anglashga yordam beradi. Internet va zamonaviy texnologiyalar yordamida maqollarni raqamli formatlarda targ‘ib qilish ham mumkin. Masalan: Maxsus ilovalar, ijtimoiy tarmoqlardagi loyihalar yoki qisqa videolar orqali maqollarni zamonaviy uslubda taqdim etish kengroq auditoriya tomonidan qabul qilinishiga xizmat qiladi. Maqollar ko‘pincha nasihat va tarbiyaviy ma’no bilan boyitilgan bo‘ladi. Ularni tarbiya jarayonida axloqiy qadriyatlar, sabr-toqat, mehnat va oilaviy munosabatlar haqida tushuntirish vositasi sifatida foydalanish jamiyatimizning mustahkam asoslari bo‘lishiga hissa qo‘shadi. Hozirgi zamon yoshlari uchun ba’zi maqollar eskirgan yoki mos kelmasligi mumkin. Bunday holda ularni zamonaviy hayotga mos yoki mos emasligini tanqidiy o‘rganish, foydali jihatlarini saqlash va yangilarini yaratish jarayonida o‘z hissalarini qo‘shish tavsiya etiladi. Maqollarga

zamonaviy yondashuvni targ'ib qilish va ularni milliy meros sifatida kelajak avlodga yetkazish orqali xalqning madaniy va ma'naviy boyligi saqlanib qoladi. Bu borada hamkorlik, ijodiy qidiruv va ochiq muloqotning ahamiyati katta.

Maqollar orqali milliy qadriyatlar, oila, mehnat, axloqiy me'yorlar va jamiyatda hurmat-ehtiromoni targ'ib qilish ham mumkin. Yoshlarga ularni amaliy hayotda qo'llashning afzalliklarini ko'rsatish va hayotiy tajriba sifatida yoritish bu qadriyatlarning chuqurroq anglashiga xizmat qiladi. Masalan, "Mehnat qilsa, baraka topadi" kabi maqollar orqali mehnatsevarlikning zamonaviy muvaffaqiyatga erishishda muhimligini tushuntirish mumkin. Yoshlarga turli xalqlarning maqollari bilan qiyoslash orqali umumiy mentalitet elementlarini aniqlash va madaniyatlar o'rtasidagi umumiy qadriyatlarni ko'rsatish foydali bo'ladi. Bu jarayon ular uchun milliy o'ziga xoslikni anglash va umumjahon madaniyatiga bo'lgan qiziqishni oshirishi mumkin.

Yoshlarga maqollarni zamonaviy hayotiy voqealar yoki kunda-kun holatlar bilan bog'lab tushuntirish orqali ularning ma'nosini yanada aniqroq qilish mumkin. Masalan, do'stlik va sadoqat haqida so'z borayotgan holatda "Yaxshi do'st – ko'zguday" degan maqolni hayotiy misollar orqali izohlash osonroq bo'ladi.

Ba'zi maqollar zamonaviy jamiyat talablari bilan bog'liq holda qayta talqin qilinishi mumkin. Masalan, texnologiyalar va tezkor hayot talablariga mos tarzda maqollarni yangicha ma'noda qo'llash, ular bilan bog'liq qiziqarli hikoyalar va shaxsiy tajribalarni bo'lishish orqali yoshlarga ta'sir ko'rsatish mumkin. Oila, maktab va jamoatchilik o'rtasida maqollarni ma'naviy tarbiya vositasi sifatida keng qo'llash yoshlarning axloqiy me'yorlarni to'g'ri anglashiga hissa qo'shadi. Maqollar yordamida mehr-oqibat, halollik, sabr-toqat va saxovat kabi qadriyatlar yoshlarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishi mumkin va yoshlarni maqollarga tanqidiy va ijodiy yondashishga undash ularga mentalitetning rivojlanishi va zamonga moslashish jarayonida o'z rolini tushuntirishda muhimdir. Ular an'anaviy va zamonaviy qadriyatlarni birlashtirib, yangi maqolalar yoki xalq orasida mashhur bo'lgan iboralarni yaratish orqali milliy madaniyatni boyitishlari mumkin va asosiysi maqollarni yoshlarga qiziqarli va jonli usullar bilan, masalan, viktorinalar, o'yinlar yoki sahnalashtirilgan hikoyalar orqali yetkazish kerak. Bu ularning mazmunini yaxshiroq anglashga va ko'ngil ochish bilan birga ta'lim olishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, maqollar orqali mentalitetni yoshlarga tushuntirish jarayoni ular uchun qiziqarli, foydali va ma'naviy boyluk bo'lishi mumkin. Ularni zamonaviy hayotga moslashtirish va yoshlarga yaqin bo'lgan usullar orqali targ'ib qilish bu qadriyatlarning avloddan-avlodga o'tishiga xizmat qiladi.

Maqollar xalqning asrlar davomida shakllangan madaniyat va mentalitetini ifodalovchi bebaho ma'naviy boyluk hisoblanadi. Ular orqali milliy qadriyatlar, urf-odatlar, ijtimoiy norma va xulq-atvor qoidalari avloddan-avlodga yetkazib kelinadi. Hozirgi zamon talablari bilan bog'liq o'zgarishlar natijasida maqollarga bo'lgan munosabat va

ularning talqini ham o'zgarib bormoqda. Yoshlarga ularni zamonaviy hayotga moslashtirgan holda tushuntirish, turli ijodiy va tanqidiy yondashuvlarni qo'llash orqali madaniy merosni saqlab qolish va milliy qadriyatlarni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqollarni zamonaviy texnologiyalar, raqamli platformalar va ijodiy usullar orqali yosh avlodga yetkazish, ularni hayotiy qadriyatlar bilan boyitish va xalqaro miqyosda taqdim etish orqali xalqning madaniy boyligi va mentaliteti yanada boyishi mumkin. Maqollar – bu o'tmish va kelajak o'rtasidagi bog'lovchi ko'prikdir, va ularni avlodlararo meros sifatida saqlash jamiyatimizning ma'naviy poydevorini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahmud Qoshg'ariy. "Devonu lug'otit turk". Toshkent: Sharq nashriyoti,
2. Alisher Navoiy. "Mahbub ul-qulub". Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti,
3. O'zbek xalq maqollari to'plami. Toshkent: O'zFA nashriyoti, [yil].
4. Qodiriy A. "Maqollar va milliy qadriyatlar". O'zbekiston madaniyatshunoslik ilmiy markazi,
5. Karimov O. "O'zbek xalq ijodi va madaniyat yodgorliklari". Toshkent: Akademi-nashr,
6. Zamonaviy jamiyatda maqollarning roli bo'yicha dissertatsiyalar, maqolalar va boshqa ilmiy manbalar (mualliflar nomi, maqola nomi va nashriyot joyi bilan berilishi tavsiya etiladi).
7. Xalqaro maqollar taqqosiy tahlili bo'yicha tadqiqotlar va qo'shimcha adabiyotlar.
8. Said, E. (1978). "Orientalism". Pantheon Books.
9. Williams, R. (1977). "Culture and Society: 1780–1950". Columbia University Press.
10. Geertz, C. (1973). "The Interpretation of Cultures". Basic Books.
11. Foucault, M. (1975). "Discipline and Punish: The Birth of the Prison". Pantheon Books
12. Bourdieu, P. (1977). "Outline of a Theory of Practice". Cambridge University Press.